

Rusije za ZDA se bo vsaj srednjeročno povečeval), je možno skleniti, da so implikacije terorističnih napadov 11. septembra 2001 v azijski varnostni optiki najbolj neugodno vplivale na Kitajsko.

Knjiga "Vpliv azijskih sil na globalni razvoj" pregledno, informativno in vsebinsko tehtno prikaže pomen Azije v globalnih gibanjih in zapletenost in celovitost odnosov med njenimi ključnimi igralci. Ob prebiranju tekstov je mogoče zaznati še vsaj tri precej jasna sporočila. Prvič, čeprav je predmet proučevanja Azija, se nam skozi njeno obravnavo dodatno razkriva Evropa. Drugič, v evropski politiki je še vedno prisoten evropocentrizem, in tretjič, uspešnost evropskih ambicij po statusu globalne sile v veliki meri določa njeno pomanjkanje strateškega pogleda in premisleka.

Urednikoma in avtorjem je zagotovo uspelo povečati vedenje o naraščanju pomena azijskih procesov med evropskimi eksperti in ponuditi vpogled v vzorce delovanja azijskih igralcev in procesov, na katerih so utemeljeni.

Maja BAHOR

Joel Kovel

The Enemy of Nature: The end of capitalism or the end of the world?

Zed Books Ltd., London in New York, Fernwood Publishing Ltd, Nova Scotia 2002, str 288, \$ 19.95 (ISBN 1-55266-069-9).

Joel Kovel, profesor družbenih ved, kandidat zelene stranke na volitvah za senatorja leta 1998 in dve leti kasneje za ameriškega predsednika je knjigo *The Enemy of Nature* pisal prav v obdobju obeh kandidatur. Avtor je prepričan, da je kapitalizem tisti, ki ni zmožen rešiti trenutne svetovne ekološke krize, zato tudi pripis k naslovu *The end of capitalism or the end of the world*. V tem duhu avtor postavi svojo osrednjo tezo dela,

da je trenutni svetovni kapitalistični sistem netrajnosten in nepopravljiv. Avtor naniza posledice in jih precej podrobno razdela, postavi alternativo ekološki katastrofi, tako da zgradi svet onstran kapitala in njegovega imperija. Pot onstran kapitala si predstavlja z ekosocialistično revolucijo.

V izhodišče svoje knjige postavi Gramscijev paradoks, da živimo v času, ko stara ureditev umira, nova pa se ni zmožna roditi. Najgloblja senca omenjenega paradoksa je po avtorjevem mnenju internaliziran fatalizem, ki ne dopušča alternative kapitalističnemu svetovnemu sistemu. Zanj je kapitalistični sistem historično neuporaben. Postal je imperij nesposoben prilagajanja. V jeziku politične ekologije je globoko netrajnosten, zato ga je potrebno spremeniti v svojem bistvu. Kriza današnjega časa mora biti videna kot revolucionarna priložnost, da udejani mo ekosocializem, ki bo sposoben premagati krizo, ki jo generira kapital. Zato se je Kovel namenil napisati knjigo, ki bo omogočila razumeti vzroke globalne ekološke krize in njeno (ne)zmožnost reševanja.

Knjigo sestavljajo trije deli, ki skupaj obsegajo devet poglavij. Kovel že v uvodu svoje knjige pove, da so ideje in teze, ki jih postavlja v knjigi zelo oddaljene od mainstreama, kar pa ne more biti drugače v času kapitalistične prevlade. Njegovo izvirno področje študija je psihoanaliza, kar se kaže v stilu pisanja in premišljevanja.

Že takoj na začetku dela naniza statistične podatke o uničenju narave ob koncu prejšnjega tisočletja, s čimer začne obtoževati kapital in kapitalizem kot krivca ekološke krize. V prvem delu Kovel še ne nastopi radikalno, najprej opredeli ekološko krizo kot trenutno stanje v svetu, ki ga različne sile sistematično degradirajo in končno presežejo nosilno zmogljivost Zemlje s človeško produkcijo. S tem spravijo v gibanje nepredvidljivo in posledično naraščajočo serijo ekosistemskih zlomov. Naloga, ki si jo je v zvezi z ekološko krizo zadal

Kovel, je razumeti družbeno dinamiko krize. Na tem mestu se Kovel še sprašuje ali je možno preseči ekološko krizo ne da bi premagali kapital. Kot sinonim za človeško povzročeno riziko v industrijskem procesu in simbol za ekološko krizo vzame nesrečo v Bhopalu, ki jo osvetli skozi kapital in ugotovi, da jo je prvorazredna nesreča v tretjem svetu odnesla brez finančnih in moralnih posledic. Avtor pojasni, da so globalna podjetja le vojaki kapitala, institucij na višji ravni sistema. V nadaljevanju razloži osnovne značilnosti kapitala, tako da se nasloni na Marxovo delo Grundrisse. Napiše, da se kapital nagiba k razkroju pogojev svoje lastne produkcije, saj se mora širiti brez omejitev, da bi obstal. Kombinacija obeh pa omogoča nenehno rast ekološke krize. Kapital je kvantitativen v svojem bistvu in vsiljuje režim kvantitete svetu, ker je to njegova nuja. Režim profitabilnosti pa pomeni permanentno nestabilnost, globalno segrevanje, ki je tu in zdaj dobro za biznis. Škoda, ki jo povzroči vremenska neprikljika v razvitih državah, pomeni več investicij in modernizacijo. Štejejo le prebivalci razvitih držav, natančneje višjih slojev, medtem ko je usoda revnih, živali in rastlin nepomembna za veliki pohod akumulacije. V reduciranju sveta na ekonomsko vrednost in ekonomijo na BDP se vse stvari gleda le skozi leče kapitala in tako so ekološki vidiki zreducirani na kvantificirajočo vrednost. Skozi takšno gledanje globalno segrevanje razpade na serijo neviht in posledično njihov vpliv na profit. Kapital hoče, da padejo meje zaradi logike neskončne akumulacije. Kapital deluje tako skozi korporacije in skozi družbo na človekov duh. Kultura predstavlja povečanje kapitala kot pozitivno in tako družba postane odvisna od potrošništva, kar je dobro za biznis in slabo za naravo zaradi nepremišljene potrošnje, ki vodi v onesnaževanje in družbo odvezuje zmožnosti razumevanja ekološke krize. Ko je čas naenkrat ujet v kapitalistično produkcijo, akumulacija sama po sebi postane naraven

proces. Ljudje ujeti v kapitalistični miselni svet, ne premišljujejo več o omejitvah ali o vzajemnem prepoznavanju vseh bitij.

V nizanju značilnosti delovanja kapitala in kapitalizma Kovel oznani, da je kapitalizem nezmožen premagati ekološko krizo. Vedno večje število kapitalističnih korporacij se umika od razumevanja narave za katero je potrebno skrbeti. Kapitalistični šefi zanemarjajo neposrednost pripoznavanja vseh bitij. Njihov način medsebojnih odnosov je dominiran s popolnoma protiekološkim zakonom menjave: bolj kot vlada denar-kapital, bolj je narava reducirana samo na abstrakcijo. Po tej logiki je potrebno čimveč strupenih odpadkov izvoziti v revne države. Pri tem je pomembno le to, koliko je mogoče pri tem zaslužiti, saj je zaslužek vse kar šteje. Nadalje Kovel osvetli še fetiš tehnologije kot rešiteljice nastale krize. Vzpon tehnologije povečuje presežek v menjavi, kar je ključ profitabilnosti. Kapitalist tako ne povečuje le moči tehnologije, ampak tudi sam postaja kot stroj, v trdih pogojih gleda le še na to, kaj bi lahko reduciriral, racionaliziral, izoliral, kar vpliva na njegov pogled in ekološko zavest. Tehnologija je vedno socialno determinirana in prenašalec pomenov skonstruiranih skozi jezik in posledično vpliva na strukturo družbenih odnosov. Tudi zelo razširjeno trditev, da bodo sredstva tehnologije presešla ekološko krizo, postavi na preizkušnjo, saj več tehnologije pomeni več rasti v kapitalističnem sistemu, zato lahko govorimo o ambivalenci tehnologije kot rešiteljice krize.

V drugem delu knjige se Kovel poglubi v razvoj družbenega vidika ekologije. Govori o integriteti nečesa, kar pomeni, da obstaja nekaj kot integralni del. V svetu je celota. Ohraniti ekološko integriteto je stvar ohranitve celote. Kovel pravi, da imamo možnost storiti to ali pa ne. Vendar se naprej sprašuje, zakaj bi to storili? Nekdo bi rekel, da zato, kar je naše lastno preživetje odvisno od tega, vendar pa ne gre le za pre-

---

seganje entropije. Gre tudi za to, kaj se nam zdi lepo v estetskem smislu, in ta občutek lepote ni več le uživanje, ampak participacija. Imamo izbiro ali želimo ohraniti obstanek življenja. Če se odločimo za "ne", se odločimo proti sebi. To pa nas vodi k vprašanju, kdo smo.

Kapitalizem zmaguje takrat, kadar se identificira z državo, ko je država. Lastnina denarja kot shramba vrednosti postavi kapitalistični sistem za sovražnika narave. Cilj produkcije postane akumulacija vrednosti, uporabna vrednost je podrejena menjalni vrednosti; dodana vrednost postane alfa in omega ekonomije. Danes v neoliberalni-globalizacijski dobi se razlike v bogastvu, statusu, vrednotah povečujejo. Kapital povzroča egoistične odnose, ki producirajo kapital. Vrednote, ki vključujejo magijo kapitala so nekakšno gonilo akumulacije od produkcije do potrošnje in nazaj.

V tretjem delu knjige avtor stopnjuje radikalnost. Pod nobenim pogojem ne dopušča več, da je možno ekološko krizo rešiti znotraj obstoječega kapitalističnega sistema, saj kapital ni tisto, kar si večina ljudi predstavlja, da je. Ni racionalen sistem trgov, kjer svobodno organizirani posamezniki ustvarjajo bogastvo in zdravo tekmovalnost, ampak pošastno orodje, ki integrira načine dominacije in generira področje iskanja profita.

Ekopolitika v obstoječem kapitalističnem sistemu vključuje delo znotraj sistema, voluntarizem, tehnološke odgovore in neoliberalno zeleno ekonomijo. Ostaja pa večno vprašanje, kaj je stroškovno učinkovito, to je "biti ali ne biti" vprašanje kapitalizma. Po Kovelovem mnenju lahko premagamo sovražnika narave z novo potjo in ciljem, ki je ekosocializem. Avtor poudarja, da ni namen, da bi dosegli cilj skozi teror, represijo, ampak s transformacijo potreb in z globokoumnim in temeljitim premikom k ekološki socialistični družbi, s povečanjem kvalitativnih dimenzij nad kvantitativnimi, kar

pomeni, da mora uporabna vrednost prevladati nad menjalno, skupaj z emancipatoričnim potencialom, ki iz tega izhaja.

Po Kovelovem mnenju revolucije postanejo možne, ko se ljudje odločijo, da je njihova trenutna družbena ureditev tako nevzdržna, ko verjamejo, da lahko dosežejo boljše alternativo in kadar se ravnotežje sil med njimi in sistemom nagiba v njihovo korist. Danes še ni dosežen noben od pogojev za ekosocialistično revolucijo. Če se argument, da je kapital nepopravljivo ekodestruktiven in ekspanziven dokaže za resničnega, potem je samo še vprašanje časa, pravi avtor, ko bo ta tematika postala najpomembnejša in dosegla eksplozivno urgentnost. Odprlo se bo vprašanje ekosocializma kot vizije družbe.

Kovel si v nadaljevanju postavi naloge, čimbolj natančno in slikovito opredeliti novo vizijo družbe. Postavi trditev, da mora biti ekosocializem mednarodni in univerzalen ali pa ga ne bo. Ekološka produkcija bo razrezala srce imperijem z eliminacijo patološke rasti in ustvarila pogoje za resnično sodelovanje med narodi. Boj za ekosocializem ni tehnične ali volonterske narave, ampak radikalna transformacija svoje osebnosti, sebičnosti in sveta. Kovel napoveduje pomembno fazo, saj smo v razvnetem obdobju, ko bodo milijoni ljudi šli na ulice in se združili skupaj v globalni solidarnosti. Obseg kapitalistične družbe je definiran z lastnino in izključitvijo drugih. Vsak posameznik je ločen od drugih in atomiziran v svoji sebičnosti do narave. Ekosocialistična družba pa bo definirana z bivanjem, eksistenco, obstojem. Ekosistemsko integriteto je potrebno plesti okoli sfer človeške participacije - družine, družbe, naroda, mednarodne skupnosti ali s preskokom prek človeštva na naravo, planet, vesolje.

Za kapital so lastninske pravice posameznika sveto dejanje, ki se konsolidirajo v razredni strukturi. Znotraj ekosocializma so meje individualnega ega

presežene z uporabno vrednostjo, ki premaga menjalno vrednost in odpira pot za realizacijo intrinzičnih vrednot. V novi družbi posameznik svobodno namenja sredstva za samorealizacijo, ki je postavljena najvišje in je najvažnejša. Da bi dosegli ta cilj, je potrebno premagati vse vrste dominacije, še posebej temelječo na spolu in rasi. Spolna separacija človeka od narave (moškega od ženske) leži pri koreninah moškega kapitalizma, prav zato odprava patriarhalnosti postaja osrednja za ekosocialistični projekt.

Kovel knjige *The Enemy of Nature* ni želel napisati le zaradi analize kapitalističnega sistema produkcije in iz njega izhajajočih odnosov, ki vplivajo na ekološko krizo in jo generirajo. Motiv pisanja izhaja iz globoke opazne zaskrbljenosti, prizadetosti in opazovanja antropogeno povzročenih sprememb v okolju. Odtod tudi značilen stil pisanja, ki kliče k akciji. V prvem delu razloži osnovne pojme kot so ekološka kriza, kapital in kapitalizem s katerimi v drugem delu operira, tako da jih prepleta, pokaže na njihovo sovplivanje in posledice v ekodestrukciji. V tretjem delu le še izčisti smer, v kateri je možno rešiti in preseči ekološko krizo kot jo avtor definira. Aktivistični slog pisanja le še stopnjuje do zadnjih strani v knjigi, kjer si postavi šest delovnih vprašanj o ekosocializmu in nanje zgoščeno odgovori.

Kovelov namen ni, da bi knjigo brala le strokovna kritična javnost in politični odločevalci, ampak širši krog bralstva, ki čuti in razmišlja, da tako ne gre več naprej. Prav takšnemu bralstvu ob konceptih, ki jih izpeljuje, prislika še primere in jih podkrepi s statističnimi podatki.

Kljub radikalnosti in na mestih celo religiozni dogmatičnosti reševanja ekološke krize znotraj ekosocializma, knjiga ne želi bralstvu le predstavljati pojmov in aktivistične poti, ampak sili k razmišljenju, k prespraševanju samoumevnih resnic, ki smo jih ponotranjili do te mere, da se o njih ne sprašujemo več. Kvaliteta dela je prav v prespraše-

vanju nepresprašljivega. Takšen učinek avtor doseže s psihoanalitično terminologijo in razlago. Zaključimo lahko, da je *The Enemy of Nature* knjiga za tisti del kritičnega bralstva, ki v sedanjem družbenem in ekonomskem redu razmišlja in (občasno) tudi pluje proti toku.

Erik KOPAČ

Jörn Brömmelhörster in Wolf-Christian Paes (ur.)

The Military as an Economic Actor - Soldiers in Business

Palgrave Macmillan, Hampshire and New York 2003, str. 223 (ISBN 0-333-99928-2)

Upoštevaajoč, da je vojaško podjetništvo že znan pojav, saj njegove korenine segajo globoko v vojaško zgodovino, in da ekonomske aktivnosti oboroženih sil obsegajo širok niz dejavnosti, od upravljanja vojaške industrije, zagotavljanja transportnih in zdravstvenih storitev za civilno prebivalstvo, do proizvodnje potrošniških dobrin, kot je npr. kozmetika, in čeprav zakonodaja v večini evropskih in severnoameriških držav oboroženim silam zelo omejuje samofinanciranje, je ta pojav geografsko zelo razširjen, od naslednic bivše Sovjetske zveze do držav v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki, preseneča dejstvo, da je pomen vloge oboroženih sil v podjetništvu in njen vpliv na trg in družbo na splošno zelo slabo raziskano. Zbornik "*The Military as an Economic Actor - Soldiers in Business*" poskuša odgovoriti na številna odprta vprašanja s področja vojaškega podjetništva, in sicer, ali so vojaška podjetja samo oblika državnega gospodarstva ali pa se poslovne aktivnosti oboroženih sil uvrščajo v posebno kategorijo? Ali je vojaško podjetništvo pomembno (in če je, komu) ali pa predstavlja samo prehodno fazo v procesu ekonomskega razvoja? Kako vojaško podjetništvo